
Jiří Hájek – odborník

Alexandr Ort

**Dne 22. října 1993 zemřel člen redakční rady tohoto časopisu
prof. dr. Jiří Hájek, DrSc.**

Když byla za Pražského jara ustavena nová vláda, ocenila československá veřejnost fakt, že se jejími členy stala celá řada odborně pro své rezorty kvalifikovaných osobností. K takovým vysoce kvalifikovaným odborníkům patřil i Jiří Hájek jako ministr zahraničních věcí.

Široké veřejnosti byl znám jako velvyslanec ve Velké Británii, náměstek ministra zahraničních věcí a poté stálý zástupce Československa v Organizaci spojených národů, v roce 1964 i v její Radě bezpečnosti, kam byl náš stát zvolen jako nestálý člen. Ti, kdo se mezinárodními vztahy zabývali důkladněji, věděli, že Jiří Hájek je autorem celé řady odborných knih s mezinárodněpolitickou problematikou, že napsal řadu statí a článků o nejnovějších dějinách Československa i o současném mezinárodním dění.

Pro tehdejší dobu bylo trochu typické, že když se vracel z OSN, nenašlo se na tehdejší Ministerstvu zahraničních věcí pro něj umístění, a tak se shodou okolností stal ministrem školství. Jako univerzitní profesor, jímž se stal brzy po válce, měl odbornou kvalifikaci i pro tuto práci. Nebylo tedy divu, že se osvědčil jak odborně, tak i politicky, mimo jiné i tím, že podpořil oprávněné požadavky studentů při tzv. strahovských událostech, kdy poukázali na vážné nedostatky ve správě a řízení kolejí, kde jim mnoho nedostatků bránilo v řádném studiu.

Na podzim 1967 už aparát ÚV KSC nebyl tak všemocný jako dříve, a tak se nakonec přece jen podařilo dosáhnout jisté nápravy, aniž by bylo třeba vyměnit ministra školství, ač o to někteří straniční představitelé nepřestávali usilovat. V roce 1968 se Jiří Hájek stal ministrem zahraničí, tedy nastoupil tam, kde mohl nejvíce uplatnit svou odbornost.

Dosud nezdomácnělé označení odborníka na mezinárodní vztahy – mezinárodník – internacionalista se většinou chápe jen jako označení odborníka na mezinárodní právo – plně Jiřímu Hájkovi patří. Vždy se o mezinárodní otázky a souvislosti zajímal, a to jak v oblasti teoretické, tak i praktické, včetně diplomatické.

Na Univerzitě Karlově si zapsal studium práv, ale současně aktivně žil společenským životem vysokoškolského studenta, opírajícího se o hlubokou úctu k demokracii jako k politickému systému a hledajícího v sociálnědemokratickém hnutí cestu k nápravě křivd, kterých kolem sebe tehdy viděl dost a dost.

I tehdy posuzoval vše v rozsáhlých mezinárodních souvislostech, takže není divu, že se aktivně zapojil do boje za záchranu demokracie ve Španělsku. Odtud už byl jen krok k aktivní účasti v boji proti mnichovanství, který po okupaci Československa přerostl v jednoznačné zapojení do protinacistického odboje. Dokonce i ve vězení zůstal svému „internacionalismu“ věren, když se stal tlumočnickem pro mnohé spoluvězně a od nich se také naučil výborně norský.

Po osvobození Československa rozdělil svou aktivitu na politickou aktivitu v Mezinárodní organizaci demokratické mládeže a mezi mladými sociálními demokraty a československými mládežníky vůbec a na činnost univerzitního učitele. Především na nové Vysoké škole politické a sociální se rychle vypracoval mezi známé a uznávané odborníky,

zabývající se mezinárodním dělnickým hnutím, politickými stranami, odborovými organizacemi, a to vždy v mezinárodních souvislostech.

Mladý učitel, jenž vynikal svými znalostmi a zápalom pro věc, náročný nejen k studentům, ale i k sobě, usnadnil studium nového předmětu – Dějin mezinárodního dělnického hnutí – svou knihou *Mezi dvěma světovými válkami*. Šlo o velmi aktuální a dosud nezpracovaný přehled vývoje mezi dvěma světovými válkami. J. Hájek se zde snažil postihnout hlavní síly určující a ovlivňující moderní dějiny a velmi nově věnoval velkou pozornost i mimoevropskému vývoji, což odráželo nastupující odklon od dosavadního evropocentrizmu při výkladu světového dění. Pozornost věnovaná dějinám dělnického hnutí si vyžadovala hodnocení nejen politických, ale i hospodářských, sociálních a dalších aspektů vývoje.

Mezinárodní pohled vyžadoval i soustředění na prvky národní, které v dělnickém hnutí většinou vyznívaly spíše tolerantně než šovinisticky. V době, kdy se ještě neuvažovalo o mezinárodních vztazích nebo mezinárodní politice jako o nějakém vědním oboru, byl Hájkův výklad mezinárodního dělnického hnutí důležitým krokem k budoucímu mnohooborovému pojetí výzkumu mezinárodních vztahů.

Do studia mezinárodních souvislostí nutně zapadal výzkum mezinárodní politiky Československa, kterému se Jiří Hájek věnoval společně s mladými asistenty na Katedře mezinárodního dělnického hnutí. Nezištně předával své zkušenosti a pomáhal novým adeptům poznat různé taje fakticky se rodící nové vědy. To, že sborník *O československé zahraniční politice 1918–1939*, na němž se podíleli většinou nezkušení adepti historické vědy, snese dodnes světlo světa, i když byl vydán v roce 1956, je především jeho zásluhou.

Dvacáté výročí mnichovského diktátu vyžadovalo, aby tato klíčová událost nejnovějších československých dějin byla zpracována. Volba při tom padla na Jiřího Hájka. Právě jeho snaha co nejvíce zasadit problematiku tehdejšího Československa do mezinárodních souvislostí dělá dodnes z této knihy nejen jeden z nejdůležitějších pramenů při studiu období mnichovského diktátu, ale pomáhá i těm, kteří se zamýšlejí nad metodologií výzkumu mezinárodních vztahů jako mnohooborového studia.

Pro vznik nového oboru mělo mimořádný význam Hájkovo působení na Ministerstvu školství. V době, kdy se o politické vědě jen málokdo odvážil vůbec zmínit, i když v mezinárodním měřítku se už dávno pěstovala, nebylo v československých podmínkách snadné prosadit i mezinárodní vztahy jako uznávaný vědní obor. A bez Hájkova přispění jako ministra by např. těžko skončil boj Univerzity 17. listopadu o udělení docentury mezinárodních vztahů za práci *Koncepce de Gaullovy zahraniční politiky úspěšně*.

Po nuceném odchodu z funkce ministra zahraničí v září 1968 přednesl Jiří Hájek kurz mezinárodních vztahů na Právnické fakultě a ještě stihl vydat jeho texty jako skripta. Jejich pojetí, stejně jako obsáhlá monografie o Organizaci spojených národů, zpracovaná v době jeho působení v ČSAV, patří nepochybně k prvním a hlavním pracím rodícího se oboru mezinárodních vztahů.

Vynucený odchod z ČSAV neznamenal konec Hájkovy tvůrčí činnosti. Je hodno velkého obdivu, že našel dostatek soustředění a tvůrčích sil k objevným pracím, které napsal v samizdatu v době, kdy se aktivně podílel na činnosti Charty 77 a byl za to vystaven nej-různějšímu pronásledování.

Jako vždy dokázal spojit teorii s praxí. Tak jako jeho osobní znalost OSN mu obrovsky pomáhala zvládnout celou složitou a nesmírně rozsáhlou problematiku této mezinárodní organizace, tak v době Charty 77 zaměřil svou hlavní pozornost na lidská práva, jejich porušování a jejich prosazování do mezinárodních vztahů. Lidská práva, socialismus a mírové soužití je název dosud nevydané studie otevírající zcela nové pohledy na mezinárodní politiku i mezinárodní právo, které do té doby neuznávalo jednotlivce jako subjekt mezinárodního práva.

U nás dosud nepřeložené práce o Pražském jaru (například *Dix ans après*) nejsou nějakou vzpomínkovou záležitostí jednoho z protagonistů té doby, ale velmi seriózní, o dokumenty opřené a v širokých souvislostech zpracované hodnocení událostí, vysoce ve světě oceňované, i když doma v Československu přehlížené, ne-li přímo zatracované.

Největší prací disidentského období jsou nepochybně *Setkání a střety* s podtitulem *Poznámky a úvahy o působení vnějších faktorů na politické postoje české novodobé společnosti*. Jde o promyšlené, několikrát s přáteli diskutované, ucelené a široce koncipované dílo, představující pohled na českou otázku na konci dvacátého století. Znamená domyšlení historických událostí a jejich působení na myšlení české společnosti v moderní době, ukazuje příčiny vytváření toho, co se často nazývá „národní povaha“, ale především odráží autorovu filozofii dějin.

Každý vědní obor potřebuje svou „filozofii“. Potřebují ji i mezinárodní vztahy, mají-li se stát skutečně vědním oborem, a právě Hájkova práce *Setkání a střety* patří k těm, které se o to pokoušejí. Práce vzniklá v době pronásledování a šikanování je v jistém smyslu slova důkazem vítězství myšlení nad hmotou a patří k tomu nejlepšímu, co Jiří Hájek napsal.

Po roce 1989 se dal plně k dispozici tomu, co naše republika potřebovala. Přednášel pro studenty, jezdil po vědeckých konferencích, nevyhýbal se ani přednáškám na venkově a zároveň byl k dispozici pro nejrůznější vládní jednání, ať už jako poradce nejvyšších státních představitelů, či jako diplomatický zástupce Československa na mezinárodních konferencích, jako byla například kodaňská a moskevská konference o lidské dimenzi evropské politiky.

Na soustavnou publikační činnost mu nezbývalo mnoho času, ale v řadě příspěvků do sborníků k nejrůznějším událostem, ve skriptech pro studenty, ve statích publikovaných v odborných domácích i zahraničních revuích, ale i v denním tisku a v nejrůznějších interview najdeme spoustu nesmírně cenných postřehů nejen mezinárodněpolitických, ale i hluboce lidských a v neposlední řadě i vysoce odborných, jimiž pomáhal prosazovat mezinárodní vztahy jako mnohooborový předmět jak výzkumu, tak i výuky.

Pozornost soustřeďoval na nejrůznější mezinárodní události, československou zahraniční politiku, německou otázku, plány na evropskou budoucnost, ale hlavním tématem zůstala lidská práva. Jeho nevelké úvodní studie k dokumentům helsinského procesu a především obou zmíněných konferencí o lidské dimenzi v Kodani a v Moskvě nám všem usnadňují pochopení tohoto fenoménu především v evropské, ale i světové politice, jehož význam dále roste.

Celým svým dílem patří Jiří Hájek k lidem usilujícím celý život o pravdivé poznání a poté i zobrazení mezinárodního dění. Tím přispěl i k položení základů československého výzkumu a výuky mezinárodních vztahů.